

4. Διοίκηση και νομοθεσία

α. Η διοίκηση

Στις αρχές του 10ου αι. ο αριθμός των θεμάτων αυξάνεται σημαντικά και απλουστεύεται η επαρχιακή πολιτική διοίκηση.

Χαρακτήρας, σκοποί και υποχρεώσεις της αυτοκρατορικής εξουσίας

Ο Αυτοκράτορας είναι η νόμιμη εξουσία και το κοινό αγαθό όλων των πολιτών. Δεν τιμωρεί από αντιπάθεια ούτε ευεργετεί από προσωποληψία, αλλά, όπως ένας αγωνοθέτης, απονέμει βραβεία. Ο αυτοκράτορας αποβλέπει με την αρετή του στο να διατηρεί και να διαφυλάσσει τα αγαθά, να ανακτά με την άγρυπνη δράση του τα χαμένα και να κατακτά με το ζήλο, με τη φροντίδα και τις δικαίες νίκες του τα αγαθά που λείπουν. Ο αυτοκράτορας τηρεί και απαιτεί να εφαρμόζονται όσα είναι γραμμένα στη Θεία Γραφή, όσα δογμάτισαν οι επτά άγιες οικουμενικές σύνοδοι και όσα προβλέπουν οι ισχύοντες ρωμαϊκοί νόμοι.

Επαναγωγή (Εισαγωγή), τίτλος Α', άρθρα 1,2 και 4, Ι. Ζέπος - Π. Ζέπος, *Jus Graecoromanum*, Αθήνα 1931 τ. Β', 57-58.

Αντίθετα, η κεντρική κρατική μηχανή αναπροσαρμόζεται διαρκώς και η υπαλληλική ιεραρχία γίνεται συνεχώς περισσότερο πολύπλοκη. Ιδρύονται νέες υπηρεσίες με νέα αξιώματα, ενώ τα παλαιότερα είτε παρακμάζουν είτε αλλάζουν περιεχόμενο. Η γραφειοκρατία φθάνει στο απόγειό της. Η πολύπλοκη αυτή διοίκηση ελέγχεται και κατευθύνεται από τη βούληση του αυτοκράτορα και επομένως επικρατεί απόλυτος συγκεντρωτισμός.

Ο **αυτοκράτορας**, εκλεκτός του Θεού και προστατευόμενος της Θείας Πρόνοιας, είναι η κεφαλή της δημόσιας διοίκησης, αρχηγός του στρατού, ανώτατος δικαστής και μοναδικός νομοθέτης, προστάτης της Εκκλησίας και φύλακας της Ορθοδοξίας. Η εξουσία του περιορίζεται μόνο από τις εντολές της ηθικής και της παράδοσης και δεσμεύεται από τους ισχύοντες νόμους, τους οποίους όμως μπορεί να καταργήσει, εκδίδοντας νέους.

Με τους Μακεδόνες εμπεδώνεται ένα αίσθημα δυναστικής σταθερότητας. Ακόμη και οι λεγόμενοι **ευκλείεις σφετεριστές** ή κηδεμόνες

Ο Λέων Στ' γονυπετής παραλαμβάνει τη Θεία Σοφία από τον έθρονο Χριστού. Ψηφιδωτό από το νάρθηκα της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη (τέλη 9ου αιώνα).

αυτοκράτορες (Ρωμανός Λακαπηνός, Νικηφόρος Φωκάς, Ιωάννης Τζιμισκής) προσπάθησαν να μη θίξουν το αίσθημα αυτό, σεβόμενοι τα δικαιώματα των νομίμων αυτοκρατόρων και υιοθετώντας τίτλους, όπως *βασιλεοπάτωρ, καισαρ, συμβασιλεύς*.

β. Οι σχέσεις Κράτους - Εκκλησίας

Αμφιλεγόμενο είναι το ζήτημα των σχέσεων Κράτους-Εκκλησίας. Υποστηρίχθηκε ότι το κράτος, επωφελούμενο από την εικονομαχία, υπέταξε τη Βυζαντινή Εκκλησία και ότι οι πατριάρχες μεταβλήθηκαν σε όργανα των εκάστοτε αυτοκρατόρων. Επισημαίνεται λ.χ. ότι αρκετοί πατριάρχες καθαιρέθηκαν (Φώτιος, Ιγνάτιος), ενώ δυο φορές το πατριαρχικό αξίωμα δόθηκε σε μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας. Μόνο στο δεύτερο μισό του 10ου αι. ο πατριάρχης Πολύευκτος κατέστησε την εξουσία του αρκετά ισχυρή και ανεξάρτητη, ώστε να επηρεάζει και τον ίδιο τον αυτοκράτορα.

Έχει όμως διατυπωθεί και η αντίθετη άποψη, κατά την οποία περιορίστηκε αισθητά η αυτοκρατορική εξουσία στο θρησκευτικό τομέα, ενώ το κύρος του πατριάρχη και της Εκκλησίας ενισχυόταν διαρκώς. Αν και η πλήρωση του πατριαρχικού θρόνου αποφασιζόταν από τον αυτοκράτορα, για το διορισμό και την καθαιρέση των εκκλησιαστικών λειτουργών ήταν απαραίτητη η συγκατάθεση του κλήρου. Τέλος, η εκ-

κλησιαστική σύνοδος είχε τον πρώτο λόγο σε εκκλησιαστικά και δογματικά θέματα.

γ. Η νομοθεσία

Με τα αξιόλογα νομοθετήματα της Μακεδονικής Δυναστείας επιδιώχθηκε συνειδητά η απομάκρυνση από το Δίκαιο των Εικονομάχων και η επιστροφή στο Ρωμαϊκό Δίκαιο, με προσαρμογές όμως που υπαγόρευαν τα νέα κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα.

Η αναθεώρηση του ισχύοντος δικαίου άρχισε με την έκδοση του Προχείρου Νόμου (870-879), πρακτικού εγχειριδίου που περιλάμβανε διατάξεις Δημοσίου και Αστικού Δικαίου. Ο **Πρό-**

Οι στόχοι του Προχείρου Νόμου

Επειδή επιλογή έκαναν και άλλοι πριν από εμάς (οι 'Ισαυροι με την Εκλογή), θα έλεγε, ίσως, κανείς ότι, επιδιώκοντας να είναι συνοπτική η παρούσα συλλογή, καταλήξαμε σε μία δεύτερη Εκλογή. Γιατί πρέπει να ξέρετε πως εκείνη δεν ήταν εκλογή, αλλά ανατροπή των καλών νομοθετημάτων, πράγμα που απέβαινε σε βάρος του κράτους και συνεπώς θα ήταν παράλογο να ισχύει ακόμα. Μάλιστα και πριν από εμάς αυτοκράτορες την είχαν απορρίψει, όχι βέβαια ολόκληρη, αλλά όπου χρειαζόταν. Ενώ η δική μας συλλογή έγινε, για να καταστήσει γνωστά τα καλά νομοθετήματα.

Προοίμιο Προχείρου Νόμου, Ι. Ζέπος- Π. Ζέπος, *Jus Graecoromanum*, Αθήνα, 1931, τομ. Β', 223-224.

χειρος Νόμος αντλεί πολλά στοιχεία από την **Εκλογή*** (νομικό έργο των Ισαύρων), παρά το γεγονός ότι ασκεί αρνητική κριτική σ'αυτήν. Σε μεγαλύτερο βαθμό επηρεάζεται από την Εκλογή η **Επαναγωγή**, μια συλλογή νομοθετημάτων που καθορίζουν με ακρίβεια τις αρμοδιότητες του αυτοκράτορα και του πατριάρχη, των δύο κεφαλών της οικουμένης, που συνεργάζονται στενά. Εμπνευστής της θεωρίας των δυο εξουσιών φαίνεται ότι ήταν ο Φώτιος.

Έργο της ίδιας εποχής ήταν επίσης τα **Βασι-**

λικά, η μεγαλύτερη νομική συλλογή της αυτοκρατορίας, η οποία στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην ιουστινιάνεια νομοθεσία και για το λόγο αυτό αντανakλά κυρίως τις συνθήκες του δού αιώνα. Τις ιστορικές συνθήκες των αρχών του 10ου αιώνα αντικατοπτρίζουν κυρίως οι **Νεαρές***, από τις οποίες φαίνεται ότι το κράτος ταυτίζεται πλέον με τον αυτοκράτορα και τη στρατιωτική και γραφειοκρατική μηχανή του, η οποία επηρεάζει άμεσα την αστική ζωή και οικονομία.

Ερωτήσεις

1. Ποιος ήταν ο χαρακτήρας της αυτοκρατορικής εξουσίας; Ποιο σημείο του πρώτου παραθέματος εκφράζει το βυζαντινό επεκτατισμό;
2. Ποια η σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στο Βυζάντιο;
3. Ποια είναι η σχέση Εκλογής και Πρόχειρου Νόμου (βλ. σχετικό παράθεμα);

5. Η διεθνής ακτινοβολία του Βυζαντίου

a. Η βυζαντινή διπλωματία

Σήμερα σε όλα τα κράτη υπάρχουν μόνιμες διπλωματικές αντιπροσωπείες άλλων κρατών (πρεσβείες και προξενεία) που ασχολούνται με διακρατικά προβλήματα. Αυτό δεν συνέβαινε στο Μεσαίωνα. Κάθε διακρατικό ζήτημα ρυθμιζόταν με ευκαιριακή αποστολή πρέσβων. Πάντως οι πρεσβευτές ήταν, σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο του Μεσαίωνα, πρόσωπα σεβαστά και απαραβίαστα, όπως και σήμερα.

Για να στηρίξει την ασφάλειά του και τη διεθνή δύναμή του, το Βυζάντιο κατέφευγε συχνά στις υπηρεσίες μιας πολύ επιδέξιας διπλωματίας. Η βυζαντινή διπλωματία, εκτός από τη συχνότατη αποστολή πρέσβων σε ξένες χώ-

ρες, χρησιμοποιούσε ένα ευρύτατο φάσμα από τρόπους και μέσα, για να επιτύχει τους σκοπούς της. Τέτοια μέσα ήταν οι **χορηγίες** (σε χρήμα ή δώρα) στους ξένους ηγεμόνες, η **σύναψη** συμμαχιών (που βασίζονταν συχνά σε επιγαμίες) και εμπορικών συνθηκών και, το σπουδαιότερο, ο **εκχριστιανισμός** άλλων λαών.

Ο αυτοκράτορας χάραζε τις κατευθυντήριες γραμμές της εξωτερικής πολιτικής. Ο **Λογοθέτης*** του Δρόμου, στενός συνεργάτης του αυτοκράτορα, ήδη από τον 7ο αιώνα, ήταν υπεύθυνος για την υποδοχή ξένων πρεσβυτών, τον ορισμό των μελών των βυζαντινών πρεσβειών κ.ά.